

1864 KRIG OG TERRÆN

Moderne krigsførelse er efterhånden nået til et "tryk-på-knappen" stadium, og de militære operationer er i stedse stigende grad blevet uafhængige af de geografiske forhold.

I ældre tid fandtes ikke de tekniske muligheder for at komme ud over de terrænmæssige vanskeligheder og ulemper, og det er indlysende, at fortidens hærførere i høj grad har måttet tage terrænets beskaffenhed i betragtning ved tilrettelæggelse af strategien.

Bedst stillet var naturligvis forsvarsstyrkerne. På forhånd kunne forsvarslinier lægges på gunstige steder, som næsten altid udgjordes af bakke- og drag. Man havde da glimrende oversigt, og angrebene måtte foregå opad bakke.

I 100-året for krigen i Sønderjylland kunne det være fristende at prøve at se nogle af de datidige operationer i relation til terrænet. I Sønderjylland - som overalt i det øvrige land - er overfladen betinget af istidens erosionsformer og aflejringer. Indirekte kan da gætte have haft indflydelse på udviklingen. Danmarks været sårbar som det er landfaste med Euanlæg til beskyttelse måtte lægges, hvor til kyst var kort, nien ville blive så mande og forsvare. Et sådant sted findes, hvor Slien skærer ind i landet østfra og mere end halverer den jyske halvø, medens dybe åer, sumpe og marsk gør den vanskelig passabel i vest.

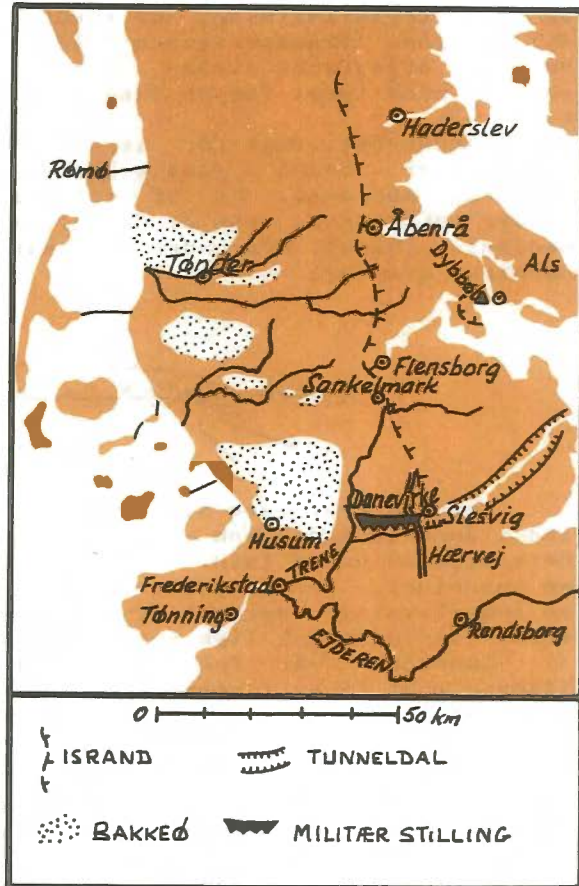

ologien i nogen grad se på historiens udsydgrænse har altid eneste sted, hvor vi ropa. Et forsvarse af denne grænse afstanden fra kyst og hvor forsvarslimeget lettere at be-

Her har Danevirke stået i mere end 1000 år, og her stod de danske tropper indtil begyndelsen af februar 1864.

----- Hvad er nu den geologiske baggrund for denne forsvarslinie?

Under sidste nedisning nåede isen ikke at dække hele landet. Isen fra nord nåede næsten til Viborg, mens det meste af landet dækkedes af is fra øst. Isranden blev i lange tider stående langs en nord-syd linie i Østjylland. Selve isranden har da især frembragt nord-sydgående strukturer - som naturmæssigt ikke kan forhindre invasion fra syd. Da isranden længe stod på samme sted, opstod to helt forskellige former for landskab - dannet under isen og foran isen.

Under isen blev aflejret noget bundmoræne - o -

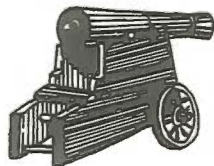
vervejende leret. Nær isranden var afsmeltningen naturligtvis stor, isen blev tyndere og kunne ikke længere transportere alt det medslæbte materiale. Smeltevandet samlede sig i floder, som løb under isen og i åbne render i isen. De enorme vandmængder var begrænset til siderne af isen, og strømhastigheden må derfor have været stor. Vandløbene har da kunnet grave sig ned i bunden og føre grus, sand og ler mod vest. I det øjeblik floderne nåede isranden, skete en stor trykaflastning, da vandet kunne brede sig til siderne. Transportevnen faldt brat, og det grove grus aflejredes straks. Kort efter aflejredes sandet, mens leret førtes langt bort - helt ud i havet.

Landskabet vest for isranden består da nu af flodsletter - heden - ganske jævne flader, som falder svagt mod vest. Op af dette sandhav rager her og der bakkeøerne, som er dannelser fra den forrige nedisning (Riss), hvorunder isen nåede langt ud over Danmarks grænser.

Endelig trak isen sig tilbage, og havet trængte ind i tunneldalene, som var frembragt ved smeltevandets erosion under isen. Sliens lange dal er netop en tunneldal. Den inderste del ved Slesvig er dog en inderlavning udgravet af en istunge under fremstød. Isranden gik lige vest for Slesvig.

Danevirke går fra tunneldalens vestende ved Slesvig godt 15 km i retning mod Hollingsted. Voldsystemet lukker således "hullet" mellem Slien og de sumpede områder omkring Trene og Ejder.

I lighed med Slien er de østjyske fjorde druknede tunneldale. Sådanne dale var en hindring for nord-sydsamkvem. Færdselen måtte søge mod vest op på randen af hedesletten; men da åerne er bredere længere vestover, holdt man sig til sletternes østrand. Her går den gamle hærvej.

Det var nu ikke sådanne tanker, som fyldte sin-
det hos den danske Jens, som stod på sin bitterlig
kolde vagt ved Danevirke omkring første februar.

Det første Skud

Tropperne stod under kommando af general de Meza. Denne fandt, at Danevirke - stillingen måtte rømmes, og det skete den 5. februar. Soldaterne var for få til at holde den lange linie mod en stor overmagt. Et fjendtligt gennembrud ville have været katastrofalt. Beslutningen var et hårdt slag for soldater og befolkning. Danevirke havde været anset for uindtagelig. Tilmed havde en vejrforbedring få dage tidligere sat humøret op. De islagte åer var ved at bryde op, og oversvømmelser

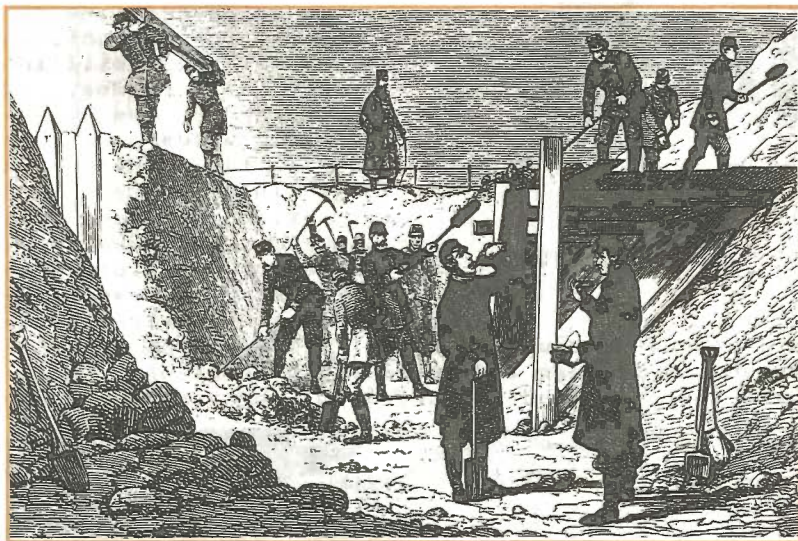

"Nattelejet paa Lægterne af de halvfærdige Baraktage ved Danevirke". Ill. Tid.

kunne uden forhindring iværksættes. I stedet for kom tilbagetrækningen til at foregå under de slettest mulige betingelser med blæst, slud, sne og isslag.

Det eneste lyspunkt var en bagtropsfægtning ved Sankelmark, hvor 1'ste og 11'te regiment fik drevet østrigerne tilbage.

De stærkt udmattede tropper ankom den 7. februar til Dybbøl og Als, hvor de skulle gå i stilling.

"Skandsearbejde ved Dybbøl"

III. Tid.

Imellem Vemmingbund og Alssund hæver halvøen sig op til en 67 meter høj bakke. Skrænterne er stejle til begge kyster. På toppen af bakken står Dybbøl Mølle.

Dybbøl-stillingen kunne true en sydfra kommende fjendes flanker. Den fra naturens hånd gode position afhang imidlertid af flåden. En overlegen fjendtlig flåde kunne fra søsiden spærre Alssund.

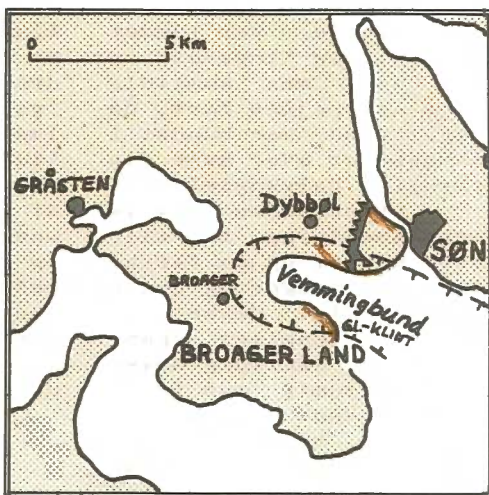
Den godt 3 km lange forsvarslinie var imidlertid ikke fuldført, da tropperne ankom. Meget nåedes dog i løbet af februar. Brohovederne ved Alssund blev forstærket, og en række batterier opførtes på Als-siden.

Nogle dage efter den danske hærts ankomst begyndte mindre forpostfægtninger. Mere alvorligt blev det, at den tyske fjende besatte Broager Land og begyndte at grave skanser der. Nu kunne Dybbøl-stillingen beskydes på langs med fjendens langtrækkende riflede kanoner. Følgelig oprettedes en tilbagetrukken linie - en løbegrav med 3 åbne skanser.

-----Under isens tilbagetrækning fra landet i sidste istid har klimaforværringer ved flere lejligheder resulteret i isfremstød af kortere eller længere varighed, og partiet omkring Vemmingbund er netop præget af et isfremstød.

Under dette blev Vemmingbund udgravet som en inderlavning. Karakteristisk er, at inderlavningen er omgivet af et buet bakkestrøg, som antyder istungens form og størrelse. Bakkestrøgene består af materiale, som isen har skubbet op foran sig. Dette fremgår af stejltstående lag, som man kan se i Gammelmarkklinten, hvor havet har skåret sig ind.

Lagene er nok stejlt oprejste, men er iøvrigt ikke synderlig forstyrrede. Der er her bevaret en lagserie fra den sidste interglacialtid (Riss-Würm).

Lagserien viser "nederst" sandede lag med ferskvandsmuslinger (også tørv optræder). Pollen af fyr og birk viser, at lagene repræsenterer et køligere tidligt stadium. Derefter følger en overgangszone med skaller af en brakvandsfauna - for eksempel tyndskallede hjertemuslinger. Derpå følger marine aflejringer af fedt ler opadtil gående gradvis over i sandede lag. Blandt muslingeformer dominerer bl.a. den

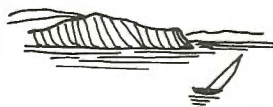
kendte blåmusling og den store Molboesters. Derudover findes former, som i nutiden kun kendes fra Middelhavet. Klimatet har da herhjemme været varmere end nu.

De sandede lag over leret viser en landhævning. Da Riss-isen trak sig tilbage, var landet naturligvis "trykket" en del ned; men samtidig stod havspejlet lavt, da meget vand var bundet i ismasserne over hele den nordlige halvkugle.

Efterhånden som isens smeltning tog til, steg havet, og de ferske lag ved Broager og andre steder blev dækket af marine dannelser. Landet har samtidig hævet sig langsomt; men først senere vandt landhævningen over havstigningen, og de kystnære sandlag afsattes over det marine ler.

Senere er interglacialserien blevet dækket af aflejringer fra sidste istid (Würm). Den endelige karakter af landskabet ved Vemmingbund blev bestemt af det sidste puff fra den omtalte istunge.

Ved Klintinghoved, sydøst for Sønderborg på Als findes i morænen store løsrevne flager af ældre mørkt glimmerler og lyst glimmersand. Disse lag stammer fra Tertiærtiden (nedre Miocæn). I flagerne findes en fauna af karakteristiske marine snegleformer. Flagerne er antagelig blevet revet med og indlejret i morænen af den samme istunge, som skabte Vemmingbund og det buede bakkestrøg udenom.

----- Den 28. marts rettede tyskerne et heftigt angreb på den danske venstre fløj (Vemmingbund) - men uden held. Her var panserskibet "Rolf Krake" til stor hjælp. Det sejlede ind i Vemmingbund og kunne bestrøge de fjendtlige styrker.

I den følgende tid gravede tyskerne løbegrave frem mod Dybbøl-skanserne. Fra 2. til 17. april var Dybbøl-stillingen, som ikke havde bombesikre rum, under kraftigt bombardement, hvorved godt 1200 mand mistede livet. Den 18. april angreb tyskerne efter den hidtil voldsomste artilleriild. Fjenden var talmassigt uhyre overlegen, og de danske i de sønder-skudte skanser havde ingen chance. Efter halvanden times helt modig kamp var samtlige skanser tabt, og

kampen fortsatte nedover bakkeskråningerne til brohovederne. Vore styrker trak sig over til Als, og brohovederne blev afbrudt. Tabet var 4800 mand, af hvilke 808 var døde og 861 sårede.

Der var våbenhvile under de mislykkede fredsforhandlinger i London. Den 25. juni begyndte krigen igen. Als-stillingen tillagdes ikke stor betydning efter afgivelsen af Dybbøl, og de fleste tropper stationeredes på Fyn.

Den 29. juni 1864 gik tyskerne over Alssund ved Sandbjerg. Efter fire timers kamp måtte Als opgives, og de danske soldater blev overført til Fyn.

Med en stor østrisk flåde under opsejling mistede befolkningen modet, og våbnene tav den 18. juli. Den 30. oktober måtte Danmark gå ind på freden i Wien. Slesvig, Holsten og Lauenborg var tabt.

P

Litteratur:

- Tage Kaarsted: Dybbøl 1848-1864-1940
Faglig Læsning (Gyldendal)
nr. 45, 1961
- R.P.Sørensen: Sønderjyske Landskaber.
Faglig Læsning (Gyldendal)
nr. 48, 1961
- H.Schledermann: Militær Arkæologi
Skalk nr. 2, 1963

